



## Temats „Vienlīdzīga attieksme? — Cilvēktiesības”

### 3. daļa. Kam ir tiesības? / Rīkosimies!

Šajā mācību materiāla daļā aplūkoti cilvēktiesību un minoritāšu tiesību vēsturiskie aspekti un svarīgākie pamatprincipi.

#### Mācību rezultāti pēc šīs daļas apgūšanas

Skolēni spēs:

- spriest par sakarību starp totalitāriem režīmiem un tiesību liegšanu;
- labāk noformulēt savus priekšstatus un viedokli par attiecīgo tematu, izpaužoties radoši;
- veidot un izteikt paši savus spriedumus par cilvēktiesību nozīmi.

#### Pieejamie mācību materiāli

|                          |  |
|--------------------------|--|
| Mācību materiāls Nr. 9.  | Ievērojamu cilvēktiesību aktīvistu atziņas             |
| Mācību materiāls Nr. 10. | Totalitāros režīmos dzīvojušu cilvēku izteikumi        |
| Mācību materiāls Nr. 11. | Maslova teorija — cilvēka vajadzību hierarhija         |
| Mācību materiāls Nr. 12. | Citāts   |
| Mācību materiāls Nr. 13. | Raksts   |
| Mācību materiāls Nr. 14. | Saharova   |
| Mācību materiāls Nr. 15. | Cilvēktiesību tematikas atspoguļojums mūzikā un mākslā |

#### Klases uzdevums Nr. 1. Iedvesmojoši cilvēktiesību aktīvistu

Uzdodiet skolēniem jautājumu, cik droši viņi jūtas ikdienā. Mudiniet skolēnus izteikt savas domas un sniegt pamatotas atbildes. Tad aiciniet viņus padomāt par savas valsts vēsturi un nosaukt cilvēktiesību pārkāpumu piemērus. Atbildēs, iespējams, tiks minēti liela mēroga notikumi, piemēram, karš, diktatūra vai līdzīgas situācijas. Izskaidrojiet atšķirību starp tiešiem un netiešiem tiesību pārkāpumiem. To var darīt, piemēram, aicinot skolēnus apdomāt, kādus ikdienā dzirdētus izteikumus vai valodas lietojumu, kas raksturīgs viņiem pašiem vai apkārtējam cilvēku lokam, citi cilvēki un sabiedrības grupas varētu uztvert kā aizvainojošus? Vai, viņuprāt, tie ir nevainīgi izteikumi? Vai skolēniem nāk prātā argumenti, kāpēc šāds valodas lietojums varētu kādam kaitēt un kāpēc tas ir aizvainojošs? Tad aiciniet skolēnus nosaukt kādu personu, kas cīnījies par cilvēktiesībām. Šo uzdevumu veicot, izmantojams mācību materiāls Nr. 9.

#### Klases uzdevums Nr. 2. Totalitārie režīmi — vai tiesību liegšanu var kompensēt ar citām priekšrocībām?

Izdaliet skolēniem mācību materiālu Nr. 10, paskaidrojot, ka šajā materiālā būs lasāmi tādu totalitāros režīmos dzīvojušu cilvēku personiskie viedokļi, kuriem — katram savu personisku apsvērumu pēc — nav bijis iebildumu pret cilvēktiesību liegšanu. Materiālā būs lasāms arī neliels fragments no populārās grāmatas „Dzīvnieku ferma”, kurā aprakstīta dzīve totalitārā sistēmā. Vai



skolēni var konstatēt kopīgas iezīmes ar mācību materiālā Nr. 9 paustajiem uzskatiem? Pajautājiet skolēniem, vai, viņuprāt, ikviens jutās tieši tāpat kā šīs konkrētās personas?

Diskutējiet par cilvēku vajadzībām un vēlmēm (un to nozīmi) konkrētu tiesību veidošanās kontekstā. Mūsu ikdienas dzīvē ļoti liela nozīme ir gan vēlmēm, gan vajadzībām, bet vai no tām izriet arī tiesības? Vai viena no šīm koncepcijām ir svarīgāka par otru? Lai skolēniem būtu vieglāk izprast sakarību starp vēlmēm, vajadzībām un ar tām saistītajām tiesībām, izdaliet mācību materiālu Nr. 11. Psihologs Abrahams Maslovs 1943. gadā nāca klajā ar cilvēka vajadzību hierarhiju. Tās pamatā ir fizioloģiskās jeb ķermeniskās vajadzības, no kā ir atkarīga cilvēka izdzīvošana. Ja minētās vajadzības netiek apmierinātas, cilvēka ķermenis nespēj pienācīgi funkcionēt. Līdz ar to fizioloģiskās vajadzības tiek uzskatītas par pašām svarīgākajām, un tās ir jāapmierina vispirms. Tālāk seko drošības vajadzības, kas aptver personiskās drošības, finansiālās drošības un ar veselību saistītās drošības aspektus. Atgriezoties pie ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas, redzam, ka tajā šīs vajadzības ir ierindotas cilvēka pamattiesību kategorijā. Lieciet skolēniem sastrukturēt pārējās ANO deklarācijā minētās tiesības atbilstoši Maslova piramīdai.

Pēc tam pārrunājiet, kā ar šīs vajadzību hierarhijas palīdzību var izskaidrot to, ka reizēm cilvēki, ja viņiem tiek liegtas dažas tiesības, piemēram, tiesības brīvi izteikties, brīvi pārvietoties u. tml., pret to neiebilst, kamēr vien ir apmierinātas viņu pamattiesības. Bet tādā gadījumā jāpajautā — kas var atturēt autoritāru režīmu no arvien plašākas tiesību liegšanas? Dažkārt var būt tā, ka autoritārie režīmi aizsargā lielu daļu iedzīvotāju, taču vēršas pret atsevišķām sabiedrības grupām vai minoritātēm.

### **Klases uzdevums Nr. 3. Cilvēcīguma aizstāvēšana**

Izdaliet skolēniem mācību materiālu Nr. 12, kurā citēts nacistu koncentrācijas nometnēs izdzīvojušā Martina Nīmellera plaši pazīstams izteikums. Kā skolēni reaģē, izlasījuši šo citātu? Mūs visus vieno mūsu kopīgā cilvēciskā daba, un cilvēka pamattiesības ir tieši saistītas ar šo koncepciju. Pamattiesību aizsardzība ir universāla, tā attiecas uz pilnīgi visiem cilvēkiem neatkarīgi no etniskās izcelsmes, reliģiskās pārliecības, sociālās piederības un citiem aspektiem.

Ja vēlaties šo diskusiju padziļināt, izdaliet skolēniem mācību materiālu Nr. 13. Materiālā ir iekļauts 2012. gadā tapis raksts. Tā autors ir kriminoloģijas profesors, kurš pārstāv viedokli, ka, asociatīvi saistot lielas iedzīvotāju grupas ar iedomātu dzīvnieka tēlu, attiecīgajām grupām piederīgie cilvēki citu cilvēku acīs tiek dehumanizēti. Šādas dehumanizēšanas tragiskās sekas ir bijušas vērojamas gan pagātnē, gan mūsdienās. Vai skolēni var nosaukt piemērus?

### **Grupu uzdevums Nr. 1. Eiropas Parlaments un cilvēktiesību aizstāvība**

Uzdodiet skolēniem šādu jautājumu: „Kurš var nodrošināt to, ka cilvēktiesības tiek ievērotas?” Atvēliet viņiem laiku sagatavot un pamatot savas atbildes un tad paskaidrojiet, ka dažkārt šajā jomā efektīvāk darbojas t. s. jumta organizācijas. Vērsiet skolēnu uzmanību uz to, ka cilvēktiesību ievērošana ir viena no ES pamatvērtībām. Eiropas Parlaments 1988. gadā iedibināja Saharova balvu par domas brīvību. Pajautājiet skolēniem, vai viņi zina, kāpēc šo balvu sauc šādi. Izdaliet skolēniem mācību materiālu Nr. 14, kurā sniegts īss skaidrojums par balvas nosaukuma izcelsmi. Pamatojoties uz to, aiciniet skolēnus pārdomāt un īsā diskusijā apspriest šīs iniciatīvas vēsturisko un simbolisko kontekstu.

Noslēdzoties īsajai diskusijai, sadaliet klasi grupās un aiciniet skolēnus izanalizēt mācību materiālu Nr. 14 un atbildēt uz tajā izvirzītajiem jautājumiem. Atgādiniet skolēniem, kā radās Saharova balva



## EIROPAS VĒSTURES NAMS

un kā norisinājās cīņa par cilvēktiesībām aukstā kara laikā, un lūdziet viņus salīdzināt un pretstatīt tagadējo un kādreizējo situāciju, raugoties uz to, kuri cilvēki šo balvu ir saņēmuši. Saharova balvu piešķir cilvēkiem, kas snieguši ārkārtīgi nozīmīgu ieguldījumu cilvēktiesību aizstāvībā visā pasaulē. Aiciniet skolēnus noskaidrot Saharova balvas laureātus aizvadītajos gados, izpētot vietni

<http://www.europarl.europa.eu/saharovprize/lv/laureates.html>

Lūdziet skolēniem apsvērt, kāpēc ES uzrauga to, kādi cilvēktiesību pārkāpumi notiek ārpus tās robežām. Skolēniem būs jāpiedalās grupu diskusijā, kuras laikā viņi klasesbiedrus iepazīstinās ar savas grupas uzskatiem, pārdomām un atrasto informāciju.

Ja atliek laiks, aiciniet skolēnus padomāt par to, kādas būtu viņu izvirzītās prioritātes, ja viņi darbotos Saharova balvas komitejā. Kā viņi rīkotos, ja viņiem būtu jāizdara izvēle starp ārkārtīgi nopietnu cilvēktiesību pārkāpumu, kas noticis ārpus Eiropas Savienības, un mazāk nopietnu cilvēktiesību pārkāpumu Eiropas Savienībā? Kurā gadījumā viņi piešķirtu šo balvu un kāpēc?

### **Grupu uzdevums Nr. 2. Atbildīgi un aktīvi tiesību pētnieki**

Sadaliet klasi piecās līdz sešās aptuveni vienādās grupās un iedaliet katrai grupai vienu tiesību vai minoritāšu tiesību. Varat arī likt skolēniem pašiem izraudzīties kādu faktiski pastāvošu vai fiktīvu minoritāšu tiesību. Skolēniem ir jāiedomājas, ka viņi ir tirgvedības speciālisti, kas sadarbojas ar cilvēktiesību aizstāvju grupām, un nesēn saņēmuši uzdevumu izstrādāt konkrētai tiesībai (vai tiesību kategorijai) veltītu tirgvedības kampaņu. Ikvienas grupas uzdevums ir visā pilnībā izstrādāt šo kampaņu, ieskaitot tekstus, reklāmas materiālus, darba plānu un sociālo mediju iesaistīšanu. Izraugoties kampaņas nosaukumu, skolēni var izmantot šajā materiālā ierosināto fiktīvo nosaukumu („Atbildīgi un aktīvi tiesību pētnieki”) vai paši izdomāt citu nosaukumu. Skolēni kampaņai var veidot arī vizuālo identitāti, izstrādājot plakātus un transparentus, vai pat uzrakstot dziesmu. Iedvesmas gūšanai var izmantot mācību materiālā Nr. 14 iekļautās reprodukcijas. Katrai grupai sava kampaņa būs jāprezentē pārējiem skolēniem, iztēlojoties, ka viņi ir potenciāli kampaņas atbalstītāji, un jācenšas pārliecināt viņus atbalstīt kampaņas mērķus. Norādiet, ka no skolēniem tiek gaidīta objektivitāte un atturēšanās no personisku viedokļu paušanas.